

תוכן עניינים

תוכן עניינים

תקציר 4

סקירת ספרות 5

5..... בריונות בקרב בני נוער

6..... בריונות ברשתות חברתיות בקרב בני נוער

8..... גורמים לתופעת הבריונות - מגדר וזהות אתנו-לאומית

שאלות והשערות המחקר 10

שיטת המחקר 11

11..... דגימה

14..... כלי המחקר

15..... מערך המחקר

ממצאים 16

17..... חלק א - התפלגות משתני המחקר

18..... חלק ב - בדיקת השערות המחקר

24..... חלק ג - הצגת קשרים בין משתני המחקר למשתני רקע

דיון 27

29..... מגבלות המחקר

30..... תרומת המחקר והמלצות יישומיות

ביבליוגרפיה 31

נספח מספר 1: שאלון המחקר 34

נספח מספר 2: פלטי SPSS 39

טבלאות

- טבלה 1: מאפיינים תיאוריים של התלמידים והתלמידות (N=150) 12
- טבלה 2: התפלגות משתני המחקר 17
- טבלה 3: מבחן T לבלתי תלויים לבדיקת הבדל בין בנים לבנות במידת חשיפה לבריונות בביה"ס 18
- טבלה 4: מבחן T לבלתי תלויים לבדיקת הבדל בין בנים לבנות במידת חשיפה לבריונות ברשתות חברתיות 19
- טבלה 5: לוח אחוזים וחי בריבוע לבדיקת הקשר בין המגדר לבין חשיפה /אי-חשיפה לבריונות בביה"ס ולחשיפה/אי חשיפה לבריונות ברשתות חברתיות..... 20
- טבלה 6: מבחן T לבלתי תלויים לבדיקת הבדל בין מוסלמים לנוצרים במידת חשיפה לבריונות בביה"ס 22
- טבלה 7: מבחן T לבלתי תלויים לבדיקת הבדל בין מוסלמים לנוצרים במידת חשיפה לבריונות ברשתות חברתיות 23
- טבלה מספר 8 : מטריצת קורלציות לבדיקת הקשר המדרגי (ספירמן) בין רמת הדתיות למידת החשיפה לבריונות בביה"ס ולחשיפה לבריונות ברשתות חברתיות 24
- טבלה מספר 9 : מטריצת קורלציות לבדיקת הקשר המדרגי (ספירמן) בין המצב הכלכלי של המשפחה למידת החשיפה לבריונות בביה"ס ולחשיפה לבריונות ברשתות חברתיות..... 25
- טבלה מספר 10 : מטריצת קורלציות לבדיקת הקשר המדרגי (ספירמן) בין הישגים לימודיים, הערכת ההתנהגות בלימודים, הערכת המצב החברתי ושביעות רצון מביה"ס למידת החשיפה לבריונות בביה"ס ולחשיפה לבריונות ברשתות חברתיות..... 26

לוחות

- לוח 1: התפלגות מידת החשיפה לבריונות בביה"ס 17
- לוח 2: התפלגות מידת החשיפה לבריונות ברשתות חברתיות..... 17
- לוח 3: הבדל בממוצע החשיפה לבריונות בביה"ס בין בנים לבנות 18
- לוח 4: הבדל בממוצע החשיפה לבריונות ברשתות חברתיות בין בנים לבנות 19
- לוח 5: חשיפה/אי-חשיפה לבריונות בביה"ס באחוזים בהשוואה בין בנים לבנות 21
- לוח 6: חשיפה/אי-חשיפה לבריונות ברשתות חברתיות באחוזים בהשוואה בין בנים לבנות 21
- לוח 7: הבדל בממוצע מידת החשיפה לבריונות בביה"ס בין מוסלמים לנוצרים 22
- לוח 8: הבדל בממוצע מידת החשיפה לבריונות ברשתות חברתיות בין מוסלמים לנוצרים 23
- לוח 9: ממוצע מידת החשיפה לבריונות בביה"ס בחלוקה לדרגות של רמת דתיות 24
- לוח 10: ממוצע מידת החשיפה לבריונות בביה"ס בחלוקה לדרגות של המצב הכלכלי 25

תקציר

רקע ומטרות המחקר: בריונות בקרב בני נוער בארץ ובעולם היא תופעה רחבת היקף. הספרות המחקרית עוסקת רבות בתופעה. חוקרים בוחנים בריונות מסוגים שונים, למשל, בריונות בביה"ס ובריונות ברשתות חברתיות. הם מנסים לתאר את שכיחות התופעה, ושואלים על זהות הקורבן לבריונות, על זהות הבריון, על המניעים לבריונות ועל השלכותיה. בין היתר, חוקרים רבים עומדים על הגורמים לתופעת הבריונות בקרב ילדים, למשל, הבדלים מגדריים בין בנים לבנות בחשיפה לבריונות על סוגיה השונים, והבדלים אתנו-לאומיים בחשיפה לבריונות. לאור זאת, המחקר הנוכחי מציב שתי מטרות עיקריות. ראשית, לתאר את תופעת החשיפה לבריונות בביה"ס וברשתות חברתיות, בקרב בנים ובנות, מהמגזר הערבי, בין היתר, תוך התייחסות להבחנה בין ערבים מוסלמים לערבים נוצרים. שנית, לבחון את ההבדל בין בנים לבנות בחשיפה לבריונות בביה"ס, ובחשיפה לבריונות ברשתות חברתיות במגזר הערבי בישראל.

מדגם: אוכלוסיית המחקר הינה בני נוער בגילאי 12-14 הלומדים בחטיבות ביניים במגזר הערבי בישראל. במחקר הנוכחי נערכה דגימת נוחות מכוונת, הטרוגנית מבחינת גיל, מגדר, רמת דתיות ואזור מגורים (עיר/כפר). המדגם התבסס על פניה לכלל תלמידי כיתות ז' ו-ח', בגילאי 12-14, בבית ספר ששייך לכנסיה הקתולית, בכפר ערבי בצפון ישראל. מספר התלמידים שנכללו במחקר עמד על 150 תלמידים שהם והוריהם נתנו את הסכמתם להשתתפות במחקר.

שיטת המחקר: מערך המחקר הינו סקר רוחב, בו מדידת המשתנים מתבצעת בנקודת זמן אחת בלבד. מדידת המשתנים התבצעה באמצעות שלושה שאלונים מובנים למילוי עצמי. שאלון דמוגרפי, שאלון אודות מידת החשיפה לבריונות בביה"ס (משרד החינוך, 2011) ושאלון ביחס למידת החשיפה לבריונות ברשתות חברתיות (Campbell, Spears, Slee, Butler & Kift, 2012). המחקר נערך באישור מרצה הקורס ומנהל ביה"ס, בהתאם לנהלי משרד החינוך (משרד החינוך, 2015). בטרם ביצע המחקר, אישרו הורי התלמידים את השתתפות בנם או בתם במחקר. כלל תלמידי כיתות ז' ו-ח' בביה"ס שהוריהם הסכימו לכך קיבלו שאלון שעליו יכלו להשיב. אחוזי ההיענות למחקר עמדו על כ-96%. העיבודים הסטטיסטיים בוצעו באמצעות תוכנת SPSS בגרסה 23.

ממצאים: בקרב תלמידים ותלמידות במגזר הערבי בישראל, כ-50% מהבנים מדווחים על חשיפה לבריונות בביה"ס ועל חשיפה לבריונות ברשתות חברתיות לעומת כ-35% מהבנות שמדווחות על כך. בנים גם דיווחו על רמה גבוהה יותר של חשיפה לבריונות בביה"ס בהשוואה לבנות. ברם, לא נמצא הבדל מובהק סטטיסטי בין בנים לבנות בדיווח על מידת החשיפה לבריונות ברשתות חברתיות. כלומר, השערה 1 אוששה והשערה 2 לא אוששה. כמו כן, במחקר נמצא שערכים נוצרים דיווחו על מידת חשיפה גבוהה יותר לבריונות בביה"ס בהשוואה לערבים מוסלמים, אבל לא נמצא הבדל מובהק סטטיסטי ביחס למידת החשיפה לבריונות ברשתות חברתיות בין שתי הקבוצות הללו. כלומר, השערה 3 אוששה והשערה 4 לא אוששה. בנוסף, בקרב תלמידים ותלמידות במגזר הערבי בישראל, ככל שעולה רמת הדתיות, כך יורדת מידת החשיפה לבריונות בביה"ס. כך גם בהקשר של המצב הכלכלי. ככל שהמצב הכלכלי של המשפחה טוב יותר, כך יורדת מידת החשיפה לבריונות בביה"ס. לבסוף, עליה במידת החשיפה לבריונות ברשתות חברתיות מלווה בירידה בהישגים הלימודיים, בהערכת ההתנהגות בלימודים, בהערכת המצב החברתי של התלמיד, ובשביעות הרצון מביה"ס.

מסקנות: מחקר זה הינו מחקר ראשוני המתאר את תופעת הבריונות בביה"ס והבריונות ברשתות חברתיות בקרב תלמידים ותלמידות במגזר הערבי בישראל. במחקר נמצא אישוש לשכיחות המטרידה של החשיפה לבריונות בביה"ס והחשיפה לבריונות ברשתות החברתיות המתיישבת היטב עם ממצאים של מחקר בינלאומי עדכני שפורסם בספטמבר 2017 (Bradshaw, Crous, Rees & Turner, 2017). מומלץ, שמנהלי ביה"ס במגזר הערבי בישראל ייקחו לתשומת ליבם את ממצאי המחקר ויפעלו לצמצום התופעה בכלים שונים.

סקירת ספרות

בריונות בקרב בני נוער

בריונות בקרב בני נוער בארץ ובעולם היא תופעה רחבת היקף (ברקוביץ' ובנבנישתי, 2011, עמ' 225). ממדיה והשלכותיה מדאיגים מאוד אנשי חינוך, קובעי מדיניות וחוקרים, בעולם כולו ובישראל (שם). ברם, חוקרים החלו לבחון את תופעת הבריונות בבתי הספר לעומק רק בשנות ה-70 של המאה ה-20, בעיקר בסקנדינביה, והחל משנות ה-80 במדינות נוספות בעולם (Olweus, 2003a).

העיסוק הרב בתופעה בשנים האחרונות הניב הגדרות שונות לבריונות בביה"ס, הכוללות התייחסות למגוון ההיבטים הרחב שלה. כך, אחת ההגדרות הקלאסיות לתופעת הבריונות בביה"ס גורסת ש"תלמיד יחשב כקורבן לבריונות במידה והוא חשוף באופן עקבי ולאורך זמן לפעולות שליליות מצד תלמיד או תלמידים אחרים" (Olweus, 1993, p. 9). הוזה אומר, הגדרה זו שמה דגש על העקביות לאורך זמן של פעולה שלילית כלפי תלמיד מצד תלמיד או תלמידים אחרים הלומדים עמו בבית הספר.

הגדרות מאוחרות יותר לתופעת הבריונות בבית הספר מוסיפות דקויות חשובות להבנת הבריונות שחווים תלמידים ותלמידות בבית הספר. כך, הוצע שבריונות הינה תת-סוג של התנהגות אלימה/אגרסיבית/תוקפנית ובלתי רצויה על ידי מתבגר או קבוצה של מתבגרים, שמטרתה לפגוע בתלמיד או בתלמידים אחרים, או לגרום לו/להם לתחושות של לחץ ומתח. התנהגות זו יכולה לכלול תוקפנות פיזית, מילולית, חברתית, כל סוג של תוקפנות לחוד וכולם או חלקם גם יחד. על ההתנהגות התוקפנית להיות מכוונת, חוזרת מספר פעמים, או בעלת סבירות גבוהה לשוב ולהתרחש, ומלווה בא-סימטריה ביחסי הכוחות, הפיזיים, הרגשיים או החברתיים בין הבריון לקורבן. מעבר לכך, ההגדרה לבריונות מתייחסת לאפשרות שכל מתבגר או מתבגרת יכול להיות בריון, קורבן או שניהם בה בעת (Messias, Kindrick, & Castro, 2014; Olweus, 2012). כלומר, בריונות יכולה להיות פיזית, אבל גם מילולית. היא מאופיינת בחזרה מכוונת על המעשים, במטרה לפגוע בתלמיד הקורבן, כאשר ההצקה מגלמת חוסר סימטריה ביחסי הכוחות בין הבריון לקורבן.

בריונים בהמשך להגדרה זו יכולים להישען על כוחם הפיזי העודף, והם יכולים להסתמך על השפעה מנטאלית. לאמור, להשפיע על מעמדו החברתי של הקורבן, לזהות ולחשוף ברבים את נקודות החולשה שלו, או להשתמש בהשפעתם החברתית בכדי לגרום לבריונים אחרים או לצופים לחבור ביחד למול הקורבן (Lapidot-Lefler & Dolev-Cohen, 2015).